فصلنامه علمی _ترویجی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره شانزدهم، پاییز ۱۳۹۵- صفحات ۱۱۹-۹۳

اثرتسهیلات قرض الحسنه بر توزیع درآمد در ایران[۱]
(با استفاده از شاخص سهم نسبی درآمدی دهک‌ها)

نادر مهرگان[۲]
مهدی خوش اخلاق[۳]

تاریخ دریافت:۱۳۹۴/۸/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۲/۲۲

چکیده

در نظام مالی اسلامی عقد قرض‌الحسنه به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر بر کاهش نابرابری درآمد معرفی می شود، به گونه ای که با برقراری جریان پول از طبقات ثروتمند به سمت طبقات کم‌درآمد نقش بسزایی را در عدم تمرکز ثروت بین ثروتمندان و بهبود درآمد بین نیازمند ایفا می‌کند. هدف از این مقاله بررسی رابطه کوتاه‌مدت و بلندمدت بین تسهیلات قرض‌الحسنه به عنوان متغیر توضیحی و توزیع‌درآمد به عنوان متغیر وابسته است که با استفاده از داده‌های سری زمانی بین سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۶۳و روش مدل خودهمبسته با وقفه‌های توزیعی(ARDL) مبتنی بر فرضیه کوزنتس مورد بررسی قرار می‌گیرد. در این مدل از متغیر سهم درآمدی دهکی به عنوان شاخص توزیع‌درآمد استفاده گردیده است، نتایج با رد فرضیه کوزنتس به طور کلی نشان‌دهنده اثر معنادار تسهیلات قرض‌الحسنه بر بهبود توزیع درآمد است، به‌طوری که یک واحد افزایش در تسهیلات قرض‌الحسنه منجربه 0/1594E-3واحد بهبود توزیع‌درآمد در جامعه می‌شود و ضریب تصحیح خطا با مقدار۰/۹۶نیز نشان می‌دهد که در هر دوره ۹۶درصد شوک وارده در کوتاه‌مدت به سمت مقادیر بلندمدت تعدیل می‌یابد، در این مطالعه ضمن تأکید بر احیاء سنت الهی قرض‌الحسنه پیشنهاد می‌گردد: با اجرای سیاست‌های تشویقی مناسب و بیان آثار معنوی و پاداش اخروی این عمل حسنه، انگیزه ی افراد را در سپرده گذاری این نوع از حساب ها بیش از گذشته افزایش داد و با کاهش نرخ ذخایر قانونی سپرده‌های قرض‌الحسنه و نظارت دقیق در واگذاری تسهیلات به اقشار نیازمند، در جهت بهبود توزیع‌درآمد و کاهش شکاف طبقاتی در جامعه گام برداشت.

واژگان کلیدی: تسهیلات قرض‌الحسنه، توزیع درآمد، دهک‌های درآمدی، مدل خودهمبستگی با وقفه های توزیعی
طبقه بندی F43, E25,C13, E31:JEL

---

۱ .مقاله در راستای پایانامه با عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر سهم سپرده های قرض الحسنه بانکی در ایران"دانشگاه بوعلی سینا-همدان

۲. استاد گروه اقتصاد دانشگاه بوعلی سینا، mehregannader@yahoo.com
۳. دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی، Me.khoshakhlagh@gmail.com

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

مقدمه

توزیع درآمد از جمله موضوعات اصلی و اساسی درعلم اقتصاد به خصوص کشورهای درحال توسعه می باشد به گونه ای که همواره مورد توجه دولتمردان و سیاستمداران در این کشورها قرار می گیرد، چرا که در ادبیات توسعه یکی از شاخصه های اصلی کشورها چگونگی نحوه ی توزیع درآمد میان اقشار مختلف جامعه به جهت کاهش فاصله طبقاتی بیان می شود ؛ در ایران نیز همواره مسئله توزیع‌درآمد همراه با رشد اقتصادی یکی از دغدغه های اقتصادی دولت بوده است به طوری که در برنامه های توسعهٔ سال های پس از انقلاب اسلامی آمده است: "برنامه های توسعه علاوه بر تأمین و گسترش عدالت اجتماعی باید با رشد تولید را به همراه آورند"(مهرگان و همکاران،۱۳۸۷).

اسلام ریشه اصلی بسیاری از مشکلات اقتصادی را تخصیص نامناسب منابع به گروهی و محروم ساختن دیگران و نیز به کار نگرفتن توان انسان در بهره برداری از منابع طبیعی می داند. بدین سبب برای از میان بردن مشکل اول، بر توزیع مناسب درآمد تأکید می ورزد و برای رفع مشکل دوم، درجهت ایجاد انگیزه های کار و تلاش گام برمی دارد .مطلوب نهایی اسلام در توزیع درآمد، مواسات و ایثار است.(صدر، ص۴۲۶- ۴۲۴)

در نظام مالی اسلامی با توجه به حرمت ربا در معاملات ، عقد قرض الحسنه همواره به عنوان جایگزینی مؤثر و اصلی در جهت تعدیل ثروت طبقه مرفع و نیز کمک به اقشار نیازمند به جهت تأمین مالی در فعالیت های اقتصادی معرفی می شود و این امر تا آنجا مورد توجه بوده که به جهت رغبت و گسترش آن، آثار مادی و معنوی فراوانی ذکر شده است . اسلام معتقد است، آنچه دوام و بقای هر حکومتی به آن وابسته است ایجاد زمینه های بسط عدالت در جامعه است و از لوازم اصلی حرکت به سوی رشد و کمال ازبین بردن فقر و تبعیض در جامعه و ایجاد وسعت در معیشت برای زندگی مردم است(تابلی و کوچک زاده،۱۳۹۲) لذا با توجه به چنین اهدافی بانکداری اسلامی در سطح جهان طی سالهای اخیر گسترش شتابانی یافته و ابزارهای مالی و بانکی مطابق با شریعت اسلام نیز جهان اسلام را به سرعت در نوردیده اند (نوری احمدآبادی، ۱۳۹۰، ص ۲)که تسهیلات قرض الحسنه یکی از این ابزارها می باشد.

بیان مسئله

طبق قانون بانکداری بدون ربا و بیان قانونگذران از طراحی رابطهٔ میان سپرده‌گذاران سپرده‌های دیداری و پس‌انداز با بانک‌ها را براساس عقد قرض‌الحسنه معرفی می کند که در آن هدف سودآوری بانک‌ها نمی‌باشد؛ بلکه بانک‌ها صرفاً واسطه‌ای میان سپرده‌گذاران و نیازمندانی هستند که این تسهیلات را تقاضا می‌کنند، و در این چارچوب وظیفه‌ای جز واسطه‌گری میان دوگروه تقاضاکننده و عرضه کننده این وجوه

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

را ندارند، با توجه به تحقق هدف های بندهای ۲ و۹ اصل ۴۳ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران برای رفع احتیاج های اشخاص حقیقی و همچنین بر طبق ماده ۱۴ قانون بانکداری بدون ربا و آیین‌نامه اجرایی مربوط، بانکها مجازند در موارد زیر اقدام به اعطای قرض‌الحسنه کنند :

الف) به شـــرکتهای تولیدی و خدماتی که فعالیت آنها اشـــتغال‌زا و در جهت تامین مایحتاج ضروری جامعه است.

ب) به افرادی که به‌طور مستقیم به امور کشاورزی و دامپروری بپردازند.

ج) برای رفع نیازهای افراد در موارد هزینه های ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، تعمیرات مسـکن، کمک هزینه تحصـیلی، کمک برای ایجاد مسـکن در روسـتاها ؛ که در این خصـوص مدت بازپرداخت قرض‌الحسنه‌های تولیدی حداکثر پنج سال و قرض‌الحسنه‌های اعطایی برای رفع نیازهای شخصی سه سال است. بانکها به‌منظور اطمینان یافتن از وصول مطالبات، تامین کافی از مشتری می‌گیرند و حق دارند از بابت اعطای قرض‌الحسنه دو و نیم درصد کارمزد دریافت کنند.[۱]

حال با توجه به گذشـت حدود سـی سـال از تصـویب و اجراء قانون بانکداری بدون ربا و اهتمام قانون گذار به مبادرت به عقود قرض الحسـنه معاملات و پرداخت تسـهیلات قرض الحسـنه، در این مقاله با بررسی داده های سری زمانی سال های ۱۳۶۳تا ۱۳۹۱به دنبال پاسخ این سؤال می باشیم که، آیا تسـهیلات قرض الحسـنه اثر مؤثری بر بهبود توزیع درآمد و کاهش شـکاف طبقاتی در ایران داشته است ؟

مروری بر مطالعات تجربی

مطالعات خارجی

سـر آغاز بررسـی و مطالعات رابطه متغیر های اقتصـاد کلان بر توزیع درآمد، از مطالعه کوزنتس[۲](۱۹۵۵) آغاز می شـود. مطالعات بعدی نیز نظیر الوالیا[۳] (۱۹۷۶)، پاپانک و کین[۴] (۱۹۸۶)، رام[۵] (۱۹۸۸) کامپونا و سـالواتوره[۶] (۱۹۸۸)، آناد و کانبور[۷](۱۹۹۳) به پیروی از کوزنتس سـعی در بررسی رابطه میان رشد اقتصادی و توزیع درآمد نمودند. حجم مطالعات صورت گرفته نشان دهنده فصل جدیدی از بررسی توزیع درآمد و ارائه طریق، برای حل مشکلات اجتماعی و اقتصادی است.

---

۱. قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۲. Kuznets

3. Elvalya

4. Papanek & Kyn

5. Ram

6. Campano & Salvatore

7. Anand & Kanbur

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

در این میان مطالعات گسترده دیگری نیز در ارتباط با عوامل مؤثر بر نابرابری انجام شده است که به طور نمونه می توان به مطالعه چاو و همکاران[1](۲۰۰۰)،ایسلند و همکاران[2](۲۰۰۵)و اولالا و ولا[3](۲۰۰۵) اشاره کرد.

محمد عبدوه و موهد عظمی عمر[4] (۲۰۱۲) در مطالعه ای به بررسی رابطه کوتاه مدت و بلندمدت بین بانکداری اسلامی و توسعه اقتصادی برای کشور اندونزی پرداختند .برای این منظور آنها از دادههای فصلی سالهای 2010-2003 با استفاده از مدل هم انباشتگی و مدل تصحیح خطا[5](ARDL) استفاده کردند .نتیجه های به دست آمده از مدل نشان دهنده وجود رابطه بلندمدت و معناداری بین بانکداری اسلامی و رشد و توسعه اقتصادی بود.

حافظ فرگانی و راتان مولیانی[6](۲۰۰۹) به بررسی تقابل پویا بین بانکداری اسلامی و رشد اقتصادی در کشور مالزی با استفاده از مدل تصحیح خطای برداری و آزمون همانباشتگی پرداختند.برای این منظور آنها از داده های سری زمانی تسهیلات مالی بانکداری اسلامی و تولید ناخالص داخلی، سرمایه ثابت و فعالیتهای مبادله ای بانکها برای دوره 19972005 استفاده کردند. نتایج نشان دهنده این بود که درکوتاه مدت فقط سرمایه ثابت، علیت گرنجری برای رشد بانکداری اسلامی بوده است و این در حالی است که در بلندمدت یک رابطه دوطرفه بین بانکداری اسلامی و سرمایه ثابت درباره رشد اقتصادی وجود داشت.

مطالعات داخلی

کمیجانی و محمدزاده(۱۳۹۳) با استفاده از الگوهای عوامل مؤثر بر ضریب جینی و سهم بیستک‌های درآمدی به بررسی "تأثیر تورم بر توزیع درآمد و عملکرد سیاست ای جبرانی"پرداختند. الگوی ضریب جینی با استفاده از روش حداقل مربعات(OLS)و الگوی عوامل مؤثر بر بیستک ها با استفاده از روش رگرسیون های به ظاهر نامرتبط(SUR) برآورد شدند. نتایج حاصل ازبرآورد مدل شاخص جینی نشان داد متغیرهای تورم، بیکاری، مخارج دولت و نسبت سهم ۱۰ درصد گروه درآمدی بالا به ۱۰ درصد فقیر روی نابرابری تأثیر منفی داشته و با افزایش یارانه کالاهای اساسی و سهم ۴۰ درصد فقیر نابرابری بهبود می یابد. همچنین نتایج حاصل از الگوی عوامل مؤثر بر بیستک‌ها نشان داد که افزایش نرخ تورم، نرخ بیکاری، یارانه کالاهای اساسی و نسبت سهم ۱۰ درصد ثروتمند به

1. chav & et al
2. Island and et al.
3. Aolala & Vela
4. Abduh & Azmi Omar
5. Auto Regressive Distributed Lag
6. Furqani & Mulyany

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

۱۰ درصد فقیر به نفع بیستک های با درآمد بالا بوده و به افزایش نابرابری منجر می شود و افزایش در سهم ۴۰ درصد فقیر به نفع بیستکهای با درآمد پایین بوده و به کاهش نابرابری می انجامد.

موسویان و ورمزیاری(۱۳۹۲) با استفاده از مدل خودهمبسته با وقفه های توزیعی (ARDL) به بررسی ارتباط بین تأمین مالی بانکداری بدون ربا و رشد اقتصادی در ایران به وسیله داده‌های فصلی طی سالهای ۱۳۹۰-۱۳۸۰ پرداختند، که نتایج بدست آمده نشان دهنده اثر معنادار بانکداری بدون ربا بر روی رشد اقتصادی ایران بود.

تابلی و کوچک زاده(۱۳۹۲) در بررسی عوامل موثر بر توزیع درآمد در ۸ کشور اسلامی عضو سازمان کنفرانس اسلامی طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰، از متغیرهای ضریب جینی، سهم درآمد مالیاتی از تولید ناخالص داخلی، سهم مخارج دولت از تولید ناخالص داخلی، درآمد سرآنه و تورم استفاده نمودند؛ مدل نهایی با استفاده از روش داده‌های ترکیبی برآورد شد. طبق نتایج به دست آمده فرضیه کوزنتس در میان کشورهای اسلامی قابل رد نبود.

بختیاری و همکاران(۱۳۹۱) نیزدر مطالعه خود به برر سی نابرابری درآمدی از دیدگاه ا سلامی و تاثیر آن بر ر شد اقت صادی در ایران پرداختند و نتایج مطالعه ن شان داد که افزایش ضریب جینی و افزایش نابرابری تأثیر منفی بر ر شد اقتصادی دارد اما ا شتغال، سرمایه گذاری، پیشرفت تکنولوژی و سرمایه انسانی نقش مثبتی در رشد اقتصادی دارد.

غفاری(۱۳۹۰) مکانی سم عملکرد صندوق های قرض الح سنه بر توزیع درآمد را در دو سی ستم مختلف برر سی کرد: یکی صندوق تعاون قرض و دیگری صندوق معاونت قرض؛ در صندوق تعاون قرض، قرض دهندگان که از یک طبقه درآمدی هستند، وجهی را به عنوان سپرده در اختیار صندوق قرار می دهند تا پس از جمع آوری، در صورت تحقق شرایط معین به اعضا وام داده شود؛ و در صندوق معاونت قرض، قرض دهندگان از طبقات درآمدی بالاتری ه ستند و جهت یاری ر ساندن به طبقات پایین تر درآمدی، با مسدود کردن موقت یا دائمی نقدینگی خود، آن ها را در اختیار صندوق قرار می دهند تا به افراد خاص یا به افرادی که صندوق تشخیص می دهد، قرض بدهند، وی بیان می کند که درصندوق تعاون قرض به افراد عضو این امکان داده می شود که پس اندازهای کوچک را به صورت کارایی در جهت رفع نیازهای ا سا سی خود به کار گیرند ولذا فا صله بین فقیر وغنی کاسته می شود.همچنین در نهاد معاونت قرض نیز با توجه به این که ثروتمندان اقدام به قرض دادن می کنند، رفع فاصله طبقاتی و ایجاد توازن اقتصادی صورت می گیرد

محقق‌نیا(۱۳۸۹) با بررسی آمار و اطلاعات موجود در مورد عملکرد نظام بانکی جمهوری اسلامی در تجهیز و تخ صیص قرض‌الح سنه در سال‌های ۶۳-۱۳۸۷ بیان می کند که نظام بانکی نتوان سته است در جذب و تخصیص قرض‌الحسنه موفق باشد؛چراکه در بخش تجهیز سپرده‌ها، سهم

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز از کل سپرده‌های بانکی روندی کاهشی داشته و از ۲۵ درصد در سال ۱۳۶۳ به حدود ۹ درصد در سال ۱۳۸۷ رسیده است. در بخش تجهیز منابع نیز نظام بانکی در این دوره به طور متوسط اندکی بیش از نیمی از سپرده‌های قرض‌الحسنه را به پرداخت قرض‌الحسنه اختصاص داده و این نرخ با کنارگذاشتن سپرده‌های قرض‌الحسنه مسکن به حدود هفتاد در صد می‌رسد. وی نقش دولت را برای برونرفت از این مشکل جدی و مؤثر دانسته و پیشنهاد می کند که نرخ ذخیرهٔ قانونی سپرده‌های پس‌انداز قرض‌الحسنه به حداقل برسد.

ابونوری و همکاران(۱۳۸۷) به بررسی الگوی میان کشوری عوامل موثر بر توزیع درآمد، با استفاده از اطلاعات ۲۰کشور عضو سازمان کنفرانس اسلامی پرداختند. برای این منظور ابتدا اطلاعات مقطعی ضریب جینی، سهم درآمد مالیاتی از تولید ناخالص داخلی، سهم مخارج دولت از تولید ناخالص داخلی، درآمد سرآنه و تورم ۲۰ کشور اسلامی جمع آوری و سازماندهی شد، سپس الگوی عوامل موثر بر توزیع درآمد با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم یافته(GLS)برآورد گردید. براساس نتایج این پژوهش، فرضیه کوزنتس در میان اقتصاد کشورهای اسلامی را نمیتوان رد نمود .

طیبی و همکاران(۱۳۸۷) به ارزیابی رابطه بین رشد اقتصادی، شاخص هایی در بانکداری اسلامی و نابرابری در اقتصاد کشورهای منتخب اسلامی پرداختند. در این تحقیق با تصریح اقتصادی یک مدل رگرسیونی و شناسایی عوامل تاثیرگذار بر متغیر جایگزین نابرابری (یعنی ضریب جینی) بویژه عملکرد سیستم بانکداری غیر ربوی در کشورهای منتخب اسلامی، در دوره زمانی ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۵ نتایج بدست آمده، حکایت از تاثیرگذاری سیستم بانکداری غیر ربوی، در کشورهای منتخب، در کاهش فقر و سطح نابرابری اقتصادی دارد.

احمدیِ و همکاران (۱۳۸۷) قرض‌الحسنه را به عنوان ابزاری مناسب در جهت تحقق روش تکلی «حرمت ربا» در نظام اقتصادی اسلام بیان می کند و با بررسی عملکرد نهاد قرض الحسنه در سطح تسهیلات بانک ها نشان می دهند که سهم تسهیلات قرض الحسنه از کل تسهیلات اعطایی بانک ها در سال های پس از اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا روندِی کاهشی داشته است ؛ایشان در مورد اثرگذاری قرض الحسنه بر توزیع درآمد بیان می کنند که قرض‌الحسنه با انتقال دوره‌ای درآمدها از ثروتمندان به نیازمندان و عدم درخواست سود منافعی را برای نیازمندان به دنبال خواهد داشت و وضعیت توزیع درآمد را دست خوش تغیر قرار خواهد داد. همچنین قرض‌الحسنه با اثرگذاری طولی که خواهد داشت علاوه بر تأمین نیازهای اساسی با تغیر الگوی تولید، ایجاد اشتغال و کاهش انحصارات آثار ثانویه‌ای خواهد داشت که در جهت برابر سازی توزیع درآمد عمل خواهد کرد.

جندقی میبدی (۱۳۸۷) عقود سیزده گانه موجود در سیستم بانکی به همراه ویژگی های آنها را

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

بیان کرده و سپس بر اساس دسته بندی صورت گرفته از این عقود (قرض الحسنه ، عقود مبادله ای ، عقود مشـارکتی)، رابطه احتمالی هر کدام را با فقر شـرح دادند و نهایتا به این نتیجه رسـیدند که قرض الحســنه و عقود مشــارکتی ،می توانند به کاهش فقر در جامعه کمک کنند وعقود مبادله ای اگرچه کاربرد سـاده تری نسـبت به عقود ذکر شـده دارند اما به دلیل بازدهی ثابت و از قبل تعیین شده، عملا سیستم بانکی را ربوی می کنند؛ بنابراین نمی توانند به ما در نیل به هدف اجتماعی و اقتصادی اسلام کمک نمایند.

ابونوری و قاسمی تازه آبادی(۱۳۸۶) با استفاده از داده های پانل بین استانی" با تاکید به نقش واهمیت تسهیلات قرض الحسنه بر توزیع درآمد در استانهای کشور به ارزیابی اثر ارزش افزوده قرض الحسنه بر توزیع درآمد از داده های پانلی(ترکیبی) بین استانی استفاده کرد و برای تشخیص نوع مدل، آزمون F لیمر اجرا شده است. از این میان ارزش افزوده قرض الحسنه در استان تهران با دیگر استانها تفاوت فراوانی دارد، از دو مدل برای برآورد استفاده شده است :برآورد نخست شامل استان تهران و برآورد دیگر بدون استان تهران. نتیجه های حاصل، حاکی از آن است که فعالیت صندوقهای قرض الحسنه، با فرض ثابت ماندن دیگر عامل ها ، در اکثر استانهای کشور اثر کاهشی بر نابرابری توزیع درآمد داشته است.

عرب مازار و کیقبادی (۱۳۸۵) بیان می‌کنند که سهم سپرده‌های قرض الحسنه از کل سپرده ها از ۲۵ درصد به تدریج کاهش یافته و طی چند سال اخیر در حدود ۱۰ درصد ثابت مانده است، علت آن را به طور عمده در کاهش ارزش مدام ســپرده‌های بانکی در اثر تورم و تمایل مردم به ســپرده گذاری در حساب های سرمایه گذاری مدت دار جهت کسب سود (حفظ ارزش سپرده) دانسته اند. از سویی سهم تسهیلات قرض الحسنه از کل تسهیلات پرداختی نظام بانکی به طور میانگین ۶ در صد بوده است. به عبارت روشـن تر نظام بانکی کشـور طی سـال های مورد بررسـی با احتسـاب ذخیره های قانونی به طور میانگین حدود ۶۰ درصد از، سپرده های قرض الحسنه را صرف پرداخت تسهیلات قرض الحسنه کرده اسـت. یکی از علل کاهش سـهم سـپرده های قرض الحســنه در نظام بانکی، رونق گرفتن صـندوق های قرض‌الحسنه ارزیابی شده است به طوری که این صندوق‌ها توانسته‌اند، معادل ۶۰ درصد ارزش سپرده‌های قرض الحسنه در نظام بانکی را طی سال ها تجهیز کنند.

علی رقم مطالعات انجام شده در خصوص اهمیت متغیر های کلان اقتصادی بر توزیع درآمد و همچنین بانکداری اسلامی و اهمیت سازوکار تسهیلات قرض الحسنه اما تاکنون هیچ مطالعه ای به طور خاص و کمی در خصوص ارتباط این نوع از عقود بر توزیع درآمد صورت نگرفته است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

مبانی نظری

فرضیه کوزنتس

کوزنتس (۱۹۵۵) با بررسی اثر رشد اقتصادی بر توزیع درآمد پایه گذار بررسی اثرات متغیر های اقتصاد کلان بر توزیع درآمد شد. نتایج وی حاکی از آن بود که در مسیر اقتصادی هر کشور، نابرابری درآمدی نخست افزایش یافته و پس از ثابت ماندن در سطح معینی، به تدریج کاهش می یابد. این الگو بعد ها به نام منحنی«u وارون کوزنتس» معروف شد. این نظر بعد ها از سوی بسیاری از محققان تایید یا رد شد. توزیع درآمد و جهت گیری اقتصادی به منظور تقسیم عادلانه امکانات بین اقشار مختلف جامعه از جمله مواردی است که دستیابی به آن مستلزم استفاده صحیح از ابزار های اقتصادی است که از جمله مهم ترین این ابزار ها می توان از سیاست های مالی نام برد (مهرگان و محسنی، ۱۳۸۶) یکی از اهداف اقتصادی دولت بهبود توزیع درآمد است. کوزنتس همچنین عنوان کرد که شکاف درآمدی در کشورهای در حال توسعه بیشتر از کشورهای توسعه یافته است وسهم طبقات پر درآمد در کشورهای در حال توسعه بیش از کشورهای صنعتی است. به بیان دیگر خانوارهایی که دارای ۵ درصد بالاترین درآمد در کشورهای در حال توسعه می باشند بیشتر از ۳۰ درصد از درآمد را دریافت می کنند، در صورتی که این نسبت در کشورهای توسعه یافته در حدود۲۰ الی ۲۵ درصد است. همچنین سهم گروه های متوسط در کشورهای توسعه یافته بیش از کشورهای درحال توسعه است. کوزنتس در بلندمدت مشاهده کرد پس از آنکه رشد اقتصادی به سطح مشخصی می رسد، نابرابری رو به کاهش می گذارد. وی رشد اقتصادی را فرآیند گذار از اقتصاد سنتی (روستایی) به اقتصاد نوین (شهری) می داند و نتیجه می کند که در مراحل اولیه رشد، توزیع درآمد رو به وخامت می گذارد زیرا تعداد کمی از مردم این توانایی را دارند که به بخش نوین یا مدرن منتقل شوند و بدین روی اختلاف سطح دستمزد بین بخش سنتی و نوین زیاد است. در مرحله بعدی رشد، توزیع درآمد رو به بهبود می گذارد ، زیرا شمار بیشتری از مردم، جذب بخش نوین می شوند و به تدریج، به دلیل کمیابی نیروی کار در بخش سنتی، سطح دستمزد در این بخش نیز افزایش می یابد و به سطح دستمزد بخش نوین نزدیک می شود.

از لحاظ نموداری فرضیه کوزنتس بیانگر رابطه u معکوس بین رشد افتصادی و توزیع درآمد است که شکل ریاضی منحنی کوزنتس را می توان به صورت زیر نوشت.

$$G_t = a_0 + a_1 Y_t + a_2 Y_t^2 + U_t$$

فرضیه توزیع درآمد کوزنتس زمانی صادق است که ضرایب a_1 و a_2 معنی دار و علامت این ضرایب به ترتیب مثبت و منفی باشد.

در این مقاله ما متغیر تسهیلات قرض الحسنه را به عنوان یکی دیگر از متغیر های توضیحی اثرگذار بر توزیع درآمد در نظر می‌گیریم و وارد مدل می‌کنی؛ از این طریق می توان نشان داد که

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

افزایش یا کاهش سطح تسهیلات قرض الحسنه چه تأثیری بر نابرابری درآمدی دارد . همچنین برای شناسایی دقیق اثرگذاری تسهیلات قرض الحسنه بر توضیح درآمد از شاخص سهم نسبی درآمدی دهکی(که شدت نسبی نابرابری درآمدی میان پردرآمدترین و کم درآمدترین دهک های جامعه را اندازه گیری می‌کند) به عنوان متغیر وابسته استفاده می‌کنیم.

مبانی نظری قرض الحسنه در ادبیات اقتصاد اسلامی

قرض الحسنه از جمله نهادهایی است که می‌تواند سهم مؤثری در تأمین هدف‌های اقتصادی کشورهای اسلامی داشته باشد. چون در جامعه اسلامی وام دهنده قسمتی از درآمد قابل تصرف خود را به قرض الحسنه اختصاص می‌دهد، انتظار می رود که استمرار و گسترش آن باعث شود که در هر مقطع زمانی سهمی از درآمد افراد کوشا با رضایت جهت یاری در اختیار شهروندان نیازمندان قرار گیرد. قرض‌الحسنه نوعی بازتوزیع اختیاری درآمد است. توزیع مناسب درآمدها باعث ثبات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه و زمینه ساز بستری مناسب برای برنامه‌ریزی با ثبات و هدفمند اقتصادی است (ابونوری و تازه‌آبادی،۱۳۸۷). در این جهت، اثر نهاد قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد شامل ویژگی های ذیل است:(هادوی نیا،۱۳۷۸).

أ .قرض الحسنه برخلاف مالیات‌ها سبب انتقال درآمد افراد به دولت نمی شود. بنابراین، تخصیص بهینه آنها در جهت عدالت اقتصادی اجتماعی به وجود برنامه های مناسب درچارچوب بودجه های عمومی منوط نیست؛

ب .قرض الحسنه با مبانی توزیع درآمد در اسلام، هماهنگی دارد .در این جهت با احترام کامل به مالکیت خصوصی، اعطا کننده وجوه خود را با آزادی و انتخاب در اختیار دیگران قرار می‌دهد و از این عمل کسب مطلوبیت می‌کند؛

ج .در اثر اختصاص مبلغ به خرید کالاهای ضرور و اساسی زمینه رشد تولید کالاهای ضرور و اشتغال فراهم می شود .بنابراین، انتظار می رود که قرض‌الحسنه، الگوی تولید را متناسب با نیاز واقعی جامعه های توسعه نیافته جهت دهد؛

د .قرض‌الحسنه شاخص های توزیع مطلوب را داراست:

۱. انگیزه های کوشش برای تولید بیشتر و رشد را از بین نمی برد؛

۲. قرض‌الحسنه پس از اعمال سازوکار قیمت‌ها در محدوده تولید های مباح مطرح می شود، بنابراین مانع عملکرد این ابزار در اقتصاد جامعه نمی شود؛

۳.چون رفع نیاز یکی از ارکان شکل گیری قرض الحسنه است؛ بنابراین، در کاهش نگرانی و افزایش امید به زندگی اثربخش بوده و کوشش بیشتر را در زندگی روزانه جامعه باعث می‌شود.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

ه . به جهت سازوکار بازار، قرض‌الحسنه تولیدی شرایطی را پدید می‌آورد که سهم بیشتری نصیب افراد کوشا اما بدون سرمایه از ارزش تولید شود، در نتیجه، تزریق درآمد در دهک های پایین تر فراهم می شود. اثر قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد را در دو نگرش می‌توان توضیح داد:

در نگرش خرد، اگر فرد در آغاز دوره نخست برای رفع نیاز ضرور خود وام نگیرد، باید اندک اندک پس‌انداز کند و در انتهای این دوره نیازش را رفع کند. پس در واقع، بدون قرض، به اندازه طول زمان کس ب درآمد از امکان مصرفش کاسته می شود. اگر قرض بگیرد می تواند از آغاز همان دوره نخست بر درآمد قابل تصرف و در نتیجه مصرف خود بیفزاید. گرچه وی باید با اختصاص تدریجی پس انداز، وام را در پایان دوره پرداخت کند. بنابراین، با نگرش خرد، قرض‌الحسنه زمان برخورداری از درآمد و مصرف در طول دوران زندگی را افزایش می‌دهد.

در نگرش کلان باید به روش قرض توجه کرد، چون صندوق تعاون به طور معمول در میان افرادی با سطح درآمدهای به طور تقریبی یکسان شکل می‌گیرد، اثر آن افقی است. این نظام سبب می شود، درآمدی که در هر دوره به طبقه های کم درآمد اختصاص می یابد، در اثر تبدیل به کالای بادوام ، درون همان طبقه جاری شود و به طبقه دیگر منتقل نشود. اما صندوق معاونت قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد اثر عمودی دارد. زیرا، در این نهاد افراد با دهک های بالا بخشی از مال خود را جدا کرده و به افراد در دهک های پایین اختصاص می دهند. با چنین نگرشی می‌توان گفت که در نهاد قرض، چه به صورت تعاون و چه در قالب معاونت، نوعی انتقال واقعی قدرت خرید به گروه‌های کم درآمد و خرج کردن آن در اقتصاد ملی وجود دارد. البته این روند وقتی در تحقق عدالت اجتماعی اثرهای مثبت خواهد داشت که با کشش پذیری عرضه قابلیت ظرفیت تولیدی آزاد، درباره کالاهای ضرور همراه باشد، و گرنه با بالا رفتن تقاضا برای این کالاها، سطح قیمت ها فزونی یافته و اثرهای توزیعی قرض خنثی می شود.

قرض‌الحسنه در قرآن کریم

از دیدگاه اقتصاد اسلامی توزیع مناسب و عادلانه درآمد یکی از مصادیق عدالت اجتماعی است. به همین منظور ایجاد عدالت توزیعی در جامعه به عنوان یکی از راهکارهای مهم رسیدن به عدالت اجتماعی در این دیدگاه مدنظر قرار گرفته است. (ابراهیمی سالاری، ۱۳۸۷) و در قرآن کریم و روایات معصومین(ع)[1] همواره با بیان پاداش دنیوی و اخروی این فریضه دینی، افراد را به انجام آن

۱. رسول خدا فرمودند:«کسی که به برادر مسلمان خود قرض دهد، در برابر هر درهمی که قرض داده به اندازه کوه‌های احد، رضوان و سینا پاداش خواهد داشت و اگر برای وصول طلب خود با بدهکار مدارا کند، از پل صراط همانند برق جهنده، بدون حساب و عذاب عبور خواهد کرد» (شیخ صدوق، ثواب الاعمال و عقاب‌ها، ص ۴۱۴)

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

تشویق می کنند.در ادامه به بیان تعدادی از این موارد اشاره می‌کنیم:

۱. مَن ذَاالَّذی یُقرِضُ اللهَ قَرضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُوَلَهُ اَجرٌ کَریمٌ

کیست که به خدا قرض نیکو دهدتا خدا بر او چندِین برابر گرداند و او را پاداشی با لطف وکرامت باشد ؟(حدیدآیهٔ۱۱)

۲. مَن ذَاالَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَیُضَاعِفَهُ لَهُ أضعافا کثیرة...»

کیست که در راه خدا قرض الحسنه دهد تا برای او چندین و چند برابرش کنند و خداوند تنگنا و گشایش (در معیشت مردم) پدید می آورد (بقره آیه ۲۴۵)

۳. إِن تُقْرِضوا اللَّهَ قَرْضاً حَسناً یُضعِفْهُ لَکُمْ وَ یَغْفِرْ لَکُمْ وَ اللَّهُ شکُورٌ حَلِیمٌ

اگر به خدا قرض الحسنه دهید آنرا برای شما مضاعف می سازد، و شما را می بخشد و خداوند شکر کننده و بردبار است.(تغابن آیه ۱۷)

۴. إِنَّ الْمُصدِّقِینَ وَ الْمُصدِّقَتِ وَ أَقْرَضوا اللَّهَ قَرْضاً حَسناً یُضعَف لَهُمْ وَ لَهُمْ أَجْرٌ کَرِیمٌ

«مردان و زنان انفاق کننده و آنها که (از این طریق) به خدا قرض الحســـنه دهند برای آنها مضاعف می شود و پاداش پرارزشی دارند.(حدید آیه ۱۸)

معرفی مدل

در این مقاله بر پایه نظریه کوزنتس ، مدل با عرض از مبدأ زیر را برای تعیین اثرتســـهیلات قرض الحسنه بر توزیع درآمد ارائه می شود :

$Sn = f(Y_p, Y_p^2, A)$

جدول ۱. معرفی داده‌ها و متغیرهای مدل

عنوان متغیر	نماد	توصیف متغیر	منبع داده های متغیر
شاخص نابرابری (توزیع درآمد)	Sn	شاخص سهم نسبی درآمدی دهکی که براساس سهم ده درصد ثروتمندترین به ده درصد فقیرترین محاسبه گردیده است.	گزارش‌های اقتصادی و ترازنامه‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
درآمد سرانه	Y_p	جهت اندازه گیری این متغیر از نسبت درآمد ملی(به قیمت پایه سال ۱۳۸۳) به جمعیت استفاده شده است.	گزارش‌های اقتصادی و ترازنامه‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
مجذور درآمد سرانه	Y_p^2	مجذور نسبت درآمد ملی(به قیمت پایه سال ۱۳۸۳) به جمعیت	گزارش‌های اقتصادی و ترازنامه‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
حجم تسهیلات قرض الحسنه	A	حجم تسهیلات قرض الحسنه اعطایی در نظام بانکداری کشور	گزارش‌های اقتصادی و ترازنامه‌های بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

روش مطالعه

دراین تحقیق با استفاده از روش تحلیلی – توصیفی به دنبال آزمون این فرضیه هستیم: «هر چقدر حجم تسهیلات قرض الحسنه بانک ها افزایش یابد از شدت نابرابری درآمدها در کشور کاسته می‌شود و یا در اصطلاح توزیع درآمد بهبود می یابد»؛ همچنین به منظور تطبیق تئوری های اقتصادی با واقعیت های جامعه، روابط علی بین متغیرها را با استفاده از آمار و ارقام مورد بررسی قرار می‌دهیم و پس از تطبیق با تئوری‌ها فرضیه ارائه شده را با استفاده از آمار استنتاجی و روش‌های اقتصادسنجی به منظور قضاوت در خصوص رد یا اثبات فرضیه ارائه شده مورد آزمون قرار می‌دهیم .

بیان مفاهیم

قرض الحسنه[1]

قرض الحسنه از دو واژه(قرض و حسنه)ترکیب یافته است. واژه قرض که در معادل فارسی آن وام است در لغت به معنای بریدن و قطع کردن است (فراهیدی ۱۴۱۰ق.ج ۵ ص ۴۹) و به چیزی که انسان آن را از مال خود به دیگری داده که آن را بعدا به او باز گرداند قرض گفته می شود (طریحی ۱۴۱۶ق، ج۴، ص۲۲۶) وجه تسمیه ی عملیات مزبور به (قرض) این است که انسان با انجام این کار مقداری از پول و دارایی خود را هر چند موقتی از خود جدا کرده و ارتباط خویس را از آن قطع می‌کند. دومین واژه کلمه (حسنه) است که به معنای زیبا و نیکو می باشد، بنابراین معنای لغوی قرض‌الحسنه این است که انسان مقداری از دارایی خود را به نحو نیکو و شایسته به دیگری وام بدهد و مراد از وام دادن به نحو نیکو در اسلام این است که انسان مقداری از مال حلال خود را با نیت خالص برای مصرف در امور حلال در اختیار برادر دینی خود قرار دهد.

قرض در اصطلاح فقها به(انشاء تملیک عین یا ضمانت عین یا مثل آن) تعریف شده است (مشکینی، بی تا ، ص ۴۲۳) امام خمینی(درباره معنای فقهی قرض می‌فرماید : قرض تملیک مال فرد دیگر به همراه ضمتانت است بدین معنا که قرض گیرنده متعهد پرداخت نفس یا مثل و یا قیمت آن است. به تملیک کننده (قرض دهنده) مقرض و به کسی که به او تملیک گردیده است (قرض گیرنده) مقترض یا مستقرض اطلاق می شود. (موسوی خمینی، ۱۴۰۶ق، ص ۵۵۹)

---

۱. Gharz al-Hasaneh

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

توزیع درآمد[1]

توصیف درجه نابرابری موجود بین افراد یک کشور و تشریح چگونگی سهم افراد مختلف یک کشور در درآمد ملی را توزیع درآمد می‌گویند (جعفری صمیمی،۱۳۸۴، ص۱۲۳-۱۲۴) توزیع درآمد بر دو نوع است: توزیع درآمد مبتنی بر عوامل تولید (شامل زمین، نیروی کار وسرمایه) و توزیع درآمد بین گروه‌های مختلف درآمدی (مانند دهک های مختلف).البته وظیفه کنترل نابرابری درآمدها برعهده دولت‌ها و سیاست‌های اقتصادیشان است. (راجرفورد[2]،۲۰۰۷، ص ۱۱۲)

معمولاً برابری درآمدی میان خانوارها بر حسب توزیع درآمد متناسب با سطح درآمد هر خانوار اندازه‌گیری می‌شود. این توزیع در میان طبقات مختلف درآمدی، عموماً "توزیع درآمد برحسب اندازه" نامیده می‌شود. هرچه سهم طبقات با درآمد بالا از درآمد ملی، کمتر باشد و سهم طبقات با درآمد پایین، بیشتر باشد، توزیع درآمد متعادل‌تر در نظر گرفته می‌شود. بنابراین، توزیع برحسب اندازه به‌طور شهودی یک مفهوم شایان توجه توزیع درآمد است. البته در علم اقتصاد، اغلب توزیع درآمد برحسب سهم‌های درآمدی عوامل تولید تحلیل شده‌اند. از آن‌جا که سهم‌های عامل درآمدهای نسبی متعلقه عوامل تولید مانند نیروی کار و سرمایه را برحسب سهم آن‌ها در ارزش افزوده اندازه‌گیری می‌کنند، آن‌ها را "توزیع کارکردی درآمد"می‌نامند. در واقع، تحلیل توزیع کارکردی درآمد یکی از مقوله‌های اصلی اقتصاد توسعه بوده است.(هایامی، ارمکی آزاد، ۱۳۸۰، ص۲۱۶ ـ ۲۱۴)

روش اندازه‌گیری توزیع درآمد

سهم نسبی درآمدی دهک ها

یکی از مهمترین و اساسی ترین مشکل شاخص ضریب جینی آن است که اصل انتقال نزولی (اصل حساسیت نسبی) در آن صدق نمی‌کند، به عبارت دیگر اندازه این شاخص به درآمد افرادی که انتقال درآمدی بین آنان انجام می شود بستگی ندارد بدین معنی که حساسیت شاخص نسبت به انتقال درآمدی، هنگام با افزایش درآمد افراد درگیرانتقال ترقی می‌کند تا به حداکثر خود در نقطه نمای الگوی توزیع می رسد و سپس با افزایش مجدد درآمد ها به تدریج از مقدار آن کاسته می‌شود. میزان حساسیت نسبی ضریب‌جینی به انتقالات درآمدی بین افراد جامعه بستگی به تعداد افرادی دارد که در رتبه‌بندی درآمدها بین افراد درگیر انتقال قرار می‌گیرند پس اگر مقدار معینی درآمد بین دو فرد پردرآمد و همین مبلغ بین دو فرد کم درآمد انتقال یابد(به شرط آنکه تعداد افراد رتبه بندی شده بین دو فرد پردرآمد و دوفرد کم درآمد یکسان باشد) میزان تغییر در ضریب جینی یک

1.Income Distribution
2. Rutherford

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

اندازه ا ست در حالی که با پذیرش ا صل ح سا سیت ن سبی انتظار آن ا ست که هر چه افراد درگیر انتقال کم درآمد تر باشـند ، تاثیر انتقال درآمدی بر اندازه ی شـاخص نابرابری بیشـتر می شـود و برعکس. همین ویژگی یعنی دادن اهمیت یکسـان به انتقالات درآمدی بین افراد با درآمدهای متفاوت با فرض ثابت ماندن سایر شرایط موجب می شود که ا ستفاده از ضریب جینی برای ن شان دادن نابرابری درآمد توزیع های مختلف و رتبه بندی آن ها (هنگامی که منحنی لورنز آنها همدیگر را قطع می کنند) دچار اشـکال و ابهام شـود (کفائی،۱۳۸۸،ص۱۱۳-۱۱۲) لذا ما برای پرهیز از این مشکل از شاخص"سهم نسبی درآمدی دهک ها"استفاده می‌کنیم.

سـهم نسـبی درآمدی دهک ها (به مثابه حالت خاصـی از چندک های درآمدی مانند چارک‌ها، پنجک‌ها، دهک‌ها و از این قبیل) و ترکیب منتخب آن (مانند سهم نسبی درآمدی چهل درصد افراد کم درآمد، چهل در صد افراد با درآمد) به طور و سیع مورد ا ستفاده قرار می‌گیرد و محتوی مفهومی آن ها نیز بسـیار سـاده، ماموس و قابل درک اسـت، اما بیش ازآن که یک شـاخص نابرابری الگوی توزیع درآمد باشند، حالات خاصی از نحوه ی نمایش این الگوی توزیع هستند.

هر دهک مبین ده درصـد از افراد جامعه ی مفروض اسـت. بنابراین با توجه به نحوه ی مرتب کردن افراد در الگوی توزیع درآمد، دهک اول نشان دهندهی ده درصد افراد دارای کم‌ترین درآمد و به همین ترتیب دهک دهم نشان دهنده ده درصد افراد دارای بیش ترین درآمد می باشد.

سهم ن سبی درآمدی دهک‌ها (و یا ترکیب های منتخب آن) ن شان دهندهی ن سبی(در صدی)از کل درآمد جامعه است که در اختیار هر دهک (یا ترکیب های منتخب آن) قرار دارد. واضح است که اندازه ی مقداری این سـهم نسـبی به موازات بزرگ‌تر شـدن رتبه ی دهک ها افزایش می یابد، لذا براین ا ساس، ن سبت سهم ن سبی درآمدی دهک دهم به سهم ن سبی درآمدی دهک اول شاخ صی اسـت که شـدت نسـبی نابرابری درآمدی میان پردرآمدترین و کم درآمدترین دهک های جامعه را اندازه گیری می‌کند.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

بررسی نموداری

نمودار ۱. روند تغییرات سهم نسبی درآمدی دهک‌ها (نسبت سهم نسبی درآمدی دهک دهم به سهم نسبی درآمدی دهک اول) و سهم تسهیلات قرض الحسنه از کل تسهیلات اعطایی نظام بانکی در ایران طی سال‌های ۱۳۶۳ تا ۱۳۹۱

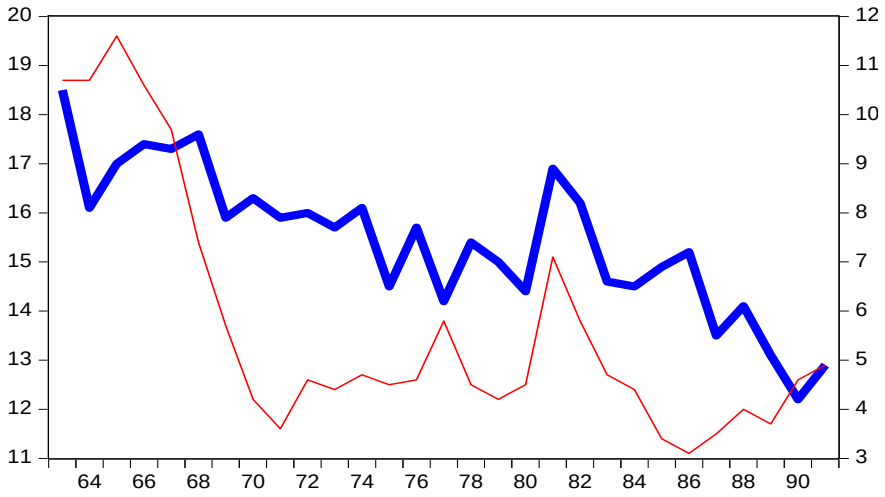

روند تغییرات نسبت سهم نسبی درآمدی دهک دهم به دهک اول

روند تغییرات سهم تسهیلات قرض الحسنه از کل تسهیلات اعطایی نظام بانکی

با توجه به نمودار شماره ۱ روند تغییرات نسبت سهم نسبی درآمدی دهکی(دهک دهم به سهم نسبی درآمدی دهک اول) به صورت ملایم همواره رو به کاهش بوده است که این امر نشان از بهبود توزیع درآمد در خانواده های ثروتمند می با شد، اما همین روند کاه شی در سهم ت سهیلات قرض الحسنه که با سرعت بیشتری نیز اتفال افتاده، نشان از کاهش سهم تسهیلات مذکور از کل تسهیلات اعطایی نظام بانکی ایران در سال های مورد مطالعه دارد.

روش اجرا

با توجه به مبانی نظری و مدل ارائه شده، اکنون به یافتن پا سخی برای این سوال می با شیم که آیا حجم ت سهیلات قرض الح سنه بر کاهش نابرابری درآمد تاثیرگذار بوده ا ست یا نه؟در این مطالعه از روش«خود رگرسیون با وقفه‌های توزیعی گسترده(ARDL) استفاده می‌شود. روش ARDL را

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

پسران و شین[1](۱۹۹۶)، پسران و پسران[2](۱۹۹۷)، پسران واسمیت[3](۱۹۹۸)، پسران و همکاران[4](۲۰۰۱) معرفی کرده اند. این روش از محاسن ویژهای نسبت به روش های قبل مانند یوهانسون برخوردار است، اول اینکه این رویکرد روشی بهتر و معنادارتر برای تعیین روابط هم جمعی در نمونه های کوچک بوده ا ست، در حالی که تکنیک یوهانسون به نمونه های بزرگتری نیاز دارد. دوم اینکه اجزای بلندمدت و کوتاه‌مدت را به طور همزمان تخمین می زند و مشکلات مربوط به متغیرهای از قلم افتاده و خود همبستگی را برطرف می‌کند. سوم اینکه صرف نظر از درج هم جمعی تخمین ها، سعی در ت شخیص و تخمین مدل دارد. چهارم اینکه، این رویکرد بین متغیرهای وابسته و توضیحی تفاوت قائل می‌شود و مشکل درون زایی را حل می‌کند.

آزمون تجربی رابطه تسهیلات قرض الحسنه و توزیع درآمد

به طور کلی روش‌هایی مانند انگل‌گرنجر در مطالعه‌هایی که با نمونه‌های کوچک(تعداد مشاهدههای کم) سروکار دارند، به علت در نظر نگرفتن واکنش‌های پویای کوتاه مدت موجود بین متغیرها، اعتبار لازم را ندارند چرا که برآوردهای حاصل از آنها بدون تورش نبوده و در نتیجه، انجام آزمون فرضیه با استفاده از آمارهای آزمون معمول بی اعتبار خواهد بود. به همین علت استفاده از الگوهایی که پویایی‌های کوتاه مدت را در خود دا شته با شند و به برآورد ضرایب دقیق‌تری از الگو بینجامند، مورد توجه قرار میگیرند. به‌طورکلی الگوی پویا، الگویی ا ست که در آن وقفه‌های متغیرها نیز وارد شوند مانند الگوی ذیل(نوفرستی،1378، ص38)

$$Y_t = aX_t + \beta X_{t-1} + \delta Y_{t-1} + U_t$$

اما برای کاهش تورش مربوط به برآورد ضرایب الگو در نمونه‌های کوچک، بهتر آن ا ست که تا حد امکان از الگویی استفاده کینم که تعداد وقفه های فراوانی را برای متغیرها در نظر بگیرد، الگویی مانند الگوی ذیل:

$$\emptyset(\mathrm{L,P})\ Y_t = \sum_{i=1}^{k} b_i(\mathrm{L},q_i)\mathrm{X_{it}} + \mathrm{c}w_{t+}\ u_{\mathrm{t}}$$

الگوی فوق یک الگوی خودهمبسته با وقفه های توزیعی[5]نام دارد که آن را با ARDL که در آن :

$$\emptyset(\mathrm{L,P}) = 1 - \emptyset_1 L - \emptyset_2 L^2 - \ldots - \emptyset_p L^p$$
$$b_i(L, q_i) = b_{io} + b_{it}L + \cdots + b_{iq}L^q \qquad , i = 1,2,\ldots,k$$

1. Pesaran & Shin
2. Pesaran & Pesaran
3. Pesaran & Esmit
4. Pesaran & et al
5. Auto Regressive Distributed Lag

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

L عملگر وقفه، Wبرداری از متغیرهای ثابت مثل عرض از مبدأ، متغیرهای مجازی، روند زمانی یا متغیرهای برونزای با وقفه ثابت ا ست .نرم افزار مایکروفیت معادله را برای تمام حالت ها و برای تمام ترتیبات ممکن مقادیر یعنی به تعداد $(m+1)^{k+1}$ بار برآورد .m حداکثر وقفه است که به وسیله محقق تعیین میشود(همان،ص۴۱) می‌کند.

در مرحله بعد با ا ستفاده از یکی از معیارهای آکائیک[۱]، شوارز -بیزین[۲]، حنان کوئین[۳] یا ضریب تعیین تعدیل شده یکی از معادله‌ها انتخاب می شود .به طور معمول در نمونه‌های کمتر از۱۰۰، از معیار شوارز -بیزین استفاده می‌شود تا درجه آزادی فراوانی از دست نرود.

حال برای بررسی اینکه رابطه بلندمدت حاصل از این روش، کاذب نیست دو راه وجود دارد:

در روش اول فرضیه ذیل مورد آزمون قرار می گیرد:

$H_a = \sum_{i=1}^{p} \emptyset_i - 1 < o$ $\qquad$ $H_o = \sum_{i=1}^{p} \emptyset_i - 1 \geq o$

فرضیه صفر بیانگر عدم وجود هم جمعی یا رابطه بلندمدت است چرا که شرط آنکه رابطه پویای کوتاه مدت به سمت تعادل بلندمدت گرایش یابد، آن ا ست که مجموع ضرایب کمتر از یک باشد. برای آزمون پیش گفته کافی است تفاضل عدد یک را از مجموع ضرایب با وقفه متغیر وابسته محاسبه کرده و بر مجموع انحراف معیار ضرایب یادشده تقسیم کنیم.

$$T = \frac{\sum_1^p \emptyset_i - 1}{\sum_1^p S\emptyset_i}$$

در این رابطه S انحراف معیار ضریب باوقفه متغیر وابسته را نشان می دهد و اگر قدر مطلق t به دست آمده از قدر مطلق مقادیر بحرانی ارائه شده به وسیله بنرجی، دولادو و مستر [۴] (۱۹۹۲) بزرگترباشد، فرضیه صفر را رد کرده و وجود یک رابطه بلندمدت را می پذیریم (همان، ص۵۹).

در روش دوم استفاده از جدول پسران و دیگران(۱۹۹۶) برای آزمون F می باشد.

در این روش وجود رابطه بلند مدت بین متغیرها ی تحت بررسی به وسیله محاسبه آماره F برای آزمون معناداری سطوح با وقفه متغیرها در فرم صحیح خطا مورد آزمون قرار می‌گیرد. نکته مهم آن است که توزیع F مذکور غیر استاندار است. پسران مقادیر بحرانی مناسب را متناظر با تعداد رگر سورها و این که مدل شامل عرض از مبداء و روند ا ست یا خیر محا سبه کردند. آنها دو گروه از مقادیر بحرانی را ارائه کردند: یکی بر این اساس که تمام متغیرها پایا هستند و دیگری بر این اساس که همگی ناپایا (با یک بار تفاضل گیری پایا شده) هستند. اگرF محاسباتی در خارج این مرز

---

۱. Akaike

۲. Schwarz Baysian

۳. Hannan- Quoein

4. Banerjee & Dolado & Mestre

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

قرارگیرد، یک تصمیم قطعی بدون نیاز به دانستن این که متغیر ها I(0) یاI(1) باشند، گرفته می‌شود. اگر F محاسباتی فراتر از محدوده بالایی قرار گیرد، فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بلند مدت رد شـــده و اگر پایین محدوده پایینی قرار گیرد، فرضـــیه صـــفر مذکور پذیرفته می شـــود، اگر هم F محاسباتی در بین محدوده قرار گیرد، نتایج استنباط، غیر قطعی و وابسته به این است که متغیرها I(0) یاI(1) باشـــند. تحت این شـــرایط مجبور به انجام آزمون‌های ریشـــه واحد روی متغیر ها هســـتیم.(تشـــکینی،۱۳۸۴، ص۱۴۸-۱۳۷) در این نوشـــتار از روش دوم برای بررســـی وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها استفاده می شود.

برخی روش ها به علت در نظر نگرفتن واکنش پویای کوتاه مدت موجود بین متغیرها اعتبار لازم ندارند؛ چرا که برآوردهای حاصل از آنها بدون تورش نبوده و در نتیجه انجام آزمون فرضیه با استفاده از آماره های معمول t معتبر نخواهد بود .به همین علت اسـتفاده از الگوهایی که پویایی کوتاه مدت را در خود داشـته باشـند و به برآورد ضـرایب دقیق تر از الگو بینجامند، مورد توجه قرار می گیرند. ARDL روشی است که پویایی کوتاه مدت بین متغیرها را در نظر گرفته و رابطه بلندمدت را نیز مورد برآورد قرار می دهد .نتیجه های بدست آمده از برآورد مدل به صورت زیر می‌باشد:

آزمون ریشه واحد [1]

پیش از تخمین، مانا یا نامانا بودن تمام متغیرهای مدل به وسیله روشهای دیکی فولر افزوده(ABF) و ریشه واحد پرون(Perron) آزمون می‌شود.

جدول ۲. آزمون های ریشه واحد فیلیپس پرون و دیکی فولر افزوده

متغیر	آزمون دیکی – فولر افزوده			آزمون فلیپس - پرون		
	آمارهABF	مقدار بحرانی۵٪	مانایی	آماره PP	مقدار بحرانی۵٪	مانایی
SN	-۴,۷	-۳,۵	I(0)	-۴,۷	-۳,۵	I(0)
Y_p	-۲,۹۸	-۲,۹۹	I(1)	-5.6	-2.9	I(1)
Y_p^2	-۳,۴	-۳,۶	I(1)	-۴,۳	-۳,۵	I(1)
A	-10.1	-3.5	I(2)	-7.7	-2.9	I(2)

منبع:یافته های تحقیق

همانطور که در جدول ۲ ملاحظه می‌شـــود، مطابق آزمونهای دیکی فولر افزوده و فلیپس متغیرهای Y_p^2 وY_p و A نامانا و انباشته (Integrate) و از درجه واحد هستند و سطح این متغیرها

1. Unit Root Test

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

تحت تأثیر شوکهای دائمی قرار می گیرد به طوری که پس از هر تغییری گرایش برای بازگشت به سمت روند خطی مشخصی را ندارند ولذا متغیرهای Y_p^2 و Y_p با یکبار تفاضل‌گیری ومتغیر A با دوبار تفاضل‌گیری مانا می‌شود.

یافته‌ها ی تخمین ضرایب کوتاه مدت مدل برآورد شده از روشARDL

با توجه به تعداد مشـــاهدات و داده های ســـال های ۱۳۹۱-۱۳۶۳ حداکثر تعداد وقفه را ۳ در نظر گرفته و بر اساس معیار آکائیک مدل ARDL(2,3,3,2) برآورد شده است. جدول نتایج 3 مربوط به تخمین ضرایب کوتاه مدت مدل را نشان می دهد.

جدول ۳. نتیجه های حاصل از برآورد مدل ARDL (2,3,3,2)

متغیر های مدل	ضریب	آماره t	سطح معناداری
Sn(-1)	-.38951	-1.8885	[.086]
Sn(-2)	.42578	2.1419	[.055]
Y_p	-1.5526	-4.3499	[.001]
$Y_p(-1)$	.18128	.56578	[.583]
Y_p(-2)	-.67634	-1.9079	[.083]
Y_p(-3)	1.3329	3.6744	[.004]
Y_p^2	.052213	4.4949	[.001]
Y_p^2(-1)	-.0061170	-.55341	[.591]
Y_p^2(-2)	.027649	2.1552	[.054]
Y_p^2(-3)	-.059146	-4.1429	[.002]
A	.8113E-4	2.6399	[.023]
A(-1)	.1657E-3	3.5306	[.005]
A(-2)	-.4004E-3	-4.5519	[.001]
c	21.9026	3.5987	[.001]
R -squared= 0.91	R- bar-squared= 0.80	F = 8.6574[.001]	

منبع:یافته های تحقیق

در جدول با توجه به نتایج مشـاهده می‌شـود که تمام ضـرایب به جزء $Y_p(-1)$ و $Y_p^2(-1)$

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

معنادار بوده و متغیر حجم تسهیلات قرض الحسنه نیز با دو وقفه اثری منفی بر توزیع درآمد دارد؛ و با توجه به آماره F کل مدل در سطح خطای ۱ درصد معنادار می‌باشد. همچنین آماره های R^2 و R^2 بار نشان می‌دهد که متغیرها قدرت توضیح دهندگی بالایی بر متغیر نسبت سهم درآمد دهکی دارند.

همان‌طور که گفته شد از مزیت‌های برآورد الگوی پویا این است که می‌توان به وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها پی برد. (پسران و شین،۱۹۹۹) آماره F محاسباتی برابر ۶/۲۲۲۰ است که از مقادیر بحرانی (اگر ۳ وقفه باشد، در این صورت حد پایین و بالای مقادیر بحرانی با سطح اطمینان۹۹درصد در حالت دارای عرض ازمبداء و بدون روند، به ترتیب ۴/۳۸۵ و ۵/۶۱۵ است) بزرگتر ا ست. بنابراین فر ضیه صفر مبنی بر نبودن رابطه بلندمدت با سطح اطمینان ۹۹ در صد رد می‌شود، بنابراین بین متغیرهای مدل مذکور رابطه بلندمدت برقرار است.

یافته ها ی تخمین ضرایب بلند مدت مدل برآورد شده از روشARDL

جدول ۴. نتیجه های حاصل از برآورد الگوی بلندمدت

متغیرهای مدل	آمارهt	ضریب	سطح معناداری
[.028]	-2.5353	-.74164	Y_p
[.138]	1.5979	.015148	Y_p^2
[.015]	-2.8915	-.1594E-3	A
[.000]	۱۰،۰۴۲۷	22.7270	C

منبع:یافته های تحقیق

با توجه به ضرایب به د ست آمده برای Y_p و Y_p^2 فر ضیه کوزنتس در بلندمدت برای ایران رد می شود که البته مطالعات نیلی و فرح بخش(۱۳۷۷)، مهدوی عادلی و رنجبرکی(۱۳۸۴) و ناجی میدانی (۱۳۷۵) نیز مثل این مطالعه نادرستی فرضیه کوزنتس را در ایران نشان داده است، اثر حجم تسهیلات قرض الحسنه نیز بر توزیع درآمد اثر معناداری با ضریب(1594E-3)بوده است که با توجه به دارا بودن علامت منفی منجربه کاهش فاصله طبقاتی و بهبود توزیع درآمد می گردد.

نتایج آزمون تصحیح خطا(ECM) مدل برآورد شده از روشARDL

مدل ت صحیح خطای مرتبط با رابطه تعادلی بلندمدت که از روش ARDL برآورد شده در جدول زیرآمده است.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

جدول ۵. نتیجه‌های حاصل از برآورد الگوی تصحیح خطا

متغیر های مدل	ضریب	آماره t	سطح معناداری
dSn1	-.42578	-2.1419	[.050]
Y_p	-1.5526	-4.3499	[.001]
dY_p1	-.65657	-2.1537	[.049]
dY_p2	-1.3329	-3.6744	[.003]
dY_p2	.052213	4.4949	[.001]
dY_p21	.031498	3.0225	[.009]
dY_p22	.059146	4.1429	[.001]
dA	.8113E-4	2.6399	[.019]
dA1	.4004E-3	4.5519	[.000]
dC	21.9026	3.5987	[.003]
ecm(-1)	-.96373	-3.9065	[.002]

منبع:یافته های تحقیق

با توجه به جدو، ضریب تصحیح خطا برابر با مقدار ۹۶ در صد می با شد که نشان دهنده این است که در هر دوره ۹۶ در صد شوک وارده در کوتاه مدت به سمت دوره بلندمدت تعدیل می‌یابد که این نشان دهنده سرعت تعدیل بالا می باشد.

نتایج بررسی پایداری مدل برآورد شده برآورد شده از روشARDL

برای بررسی پایداری ضرایب تخمین زده شده در (ARDL) در روش خودرگرسیون با وقفه های توزیعی الگوی بلندمدت می‌توانیم از پویایی های الگوی کوتاه مدت استفاده کنیم. در این بخش از آزمون های گرافیکی CUSUM و CUSUMSQ برای جملات باقیمانده ها الگوی کوتاه مدت استفاده می‌شود. این آزمون ها به صورت گرافیکی ارائه می‌شود و اگر نمودار مجموع تراکمی باقیمانده های بازگشتی و مجذور آن داخل آزمون ناحیه بین دو خط بحرانی در سطح 5درصد قرار ارائه گیرد، رابط بلندمدت پایدار خواهد بود و پایداری ضرایب برآورد شده مورد تأیید قرار می‌گیرد، اما اگر مجموع تراکمی باقیمانده های بازگشتی خارج از ناحیه بین دو خط بحرانی در سطح ۵ درصد قرار گیرد، رابط بلندمدت ناپایدار خواهد بود و به عبارت دیگر، پایداری رابطه بلندمدت در دوره های زمانی مختلف با مخاطره مواجه خواهد شد.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

نمودار ۲. آزمون گرافیکیCUSUM

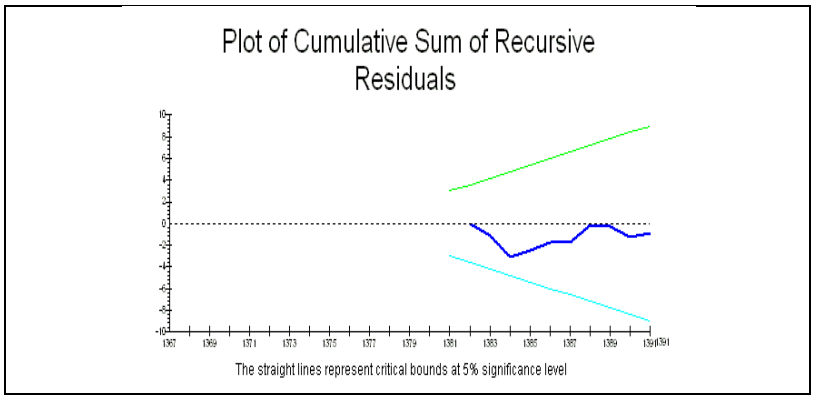

منبع:یافته های تحقیق

نمودار ۳. آزمون گرافیکی CUSUMSQ

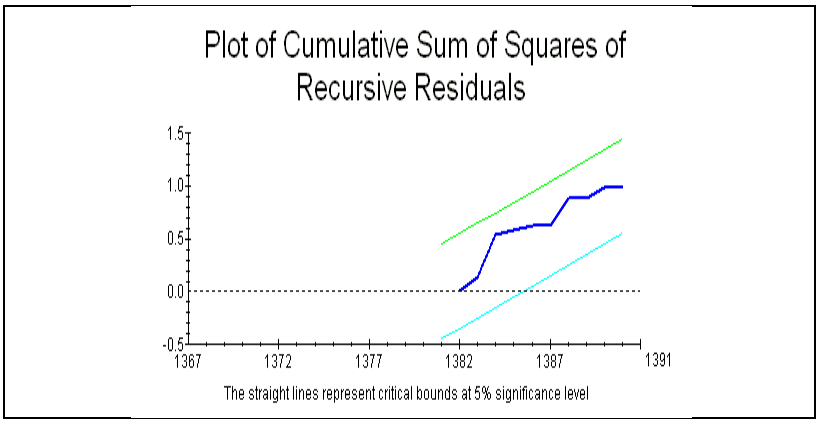

منبع:یافته های تحقیق

همان طور که ملاحظه می شود نمودارهای CUSUM وCUSUMSQ در ناحیه بین دو خط بحرانی در سطح 5 در صد قرار گرفته ا ست. این نتیجه بیانگر این مطلب ا ست که پایداری الگوی بلندمدت در بلندمدت قابل تأیید ا ست و فر ضیه صفر مبنی بر ا ستحکام ضرایب برآورد شده در سطح معناداری۵ درصد رد نمی شود.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

نتیجه‌گیری

هدف از این مقاله برر سی رابطه کوتاه‌مدت و بلندمدت بین ت سهیلات قرض‌الح سنه به عنوان متغیر توضـیحی و توزیع درآمد به عنوان متغیر وابسـته بود که با اسـتفاده از داده های سـری زمانی بین سال‌های ۱۳۹۱-۱۳۶۳ و روش مدل خودهمب سته با وقفه‌های توزیعی (ARDL) مبتنی بر فر ضیه کوزنتس مورد بررسـی قرار گرفت. در این مقاله از متغیر سـهم درآمدی دهکی به عنوان شـاخص توزیع درآمد اسـتفاده گردید، چرا که شـدت نسـبی نابرابری درآمدی میان پردرآمدترین و کم درآمدترین دهک های جامعه را دقیق تر اندازه گیری می‌کند. نتایج با رد فرضـیه کوزنتس در ایران به طور کلی ن شان‌دهنده اثر معنادار ت سهیلات قرض‌الح سنه بر بهبود توزیع درآمد بود، به طوری که یک واحد افزایش در تسـهیلات قرض‌الحسـنه منجربه 0/1594E-3 واحد بهبود در توزیع درآمد در جامعه می شود و ضریب ت صحیح خطا با مقدار ۰/۹۶ ن شان دهنده این ا ست که در هر دوره ۹۶ درصد شوک وارده در کوتاه‌مدت به سمت مقادیر بلندمدت تعدیل می‌یابد که این سرعت تعدیل بالایی است و تقریباً در همان دوره اثر شوک های وارده تعدیل می‌شود.

در این پژوهش توجه به دو نکته ضروری است :

۱) با توجه به نمودار شماره ۱ سهم تسهیلات قرض‌الحسنه بانکی از زمان شروع قانون بانکداری بدون ربا یعنی سال ۱۳۶۳ تا سال ۱۳۹۱ روندی کاه شی را دا شته ا ست که ن شان دهنده کاهش سهم این نوع از تسهیلات نسبت به سایر تسهیلات بانکی در کشور است .

۲) بخش مهمی از منابع قرض‌الحسـنه بانک‌ها به مصـرف وام رفع احتیاج کارکنان خود آن بانک‌ها می‌رسـد، به گونه ای که در یکی از بانک‌های کشـور حدود نیمی از کل وام‌های قرض‌الحسـنه اعطایی به کارکنان خود آن بانک تعلق گرفته است.(دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس،۱۳۹۲)

لذا با توجه به نقش ت سهیلات قرض‌الح سنه بانکی در برقراری جریان پول از طبقات ثروتمند به سمت طبقات کم‌درآمد و ایجاد زمینه تغییر الگوی تولید، افزایش ا شتغال و تأمین نیازهای ضروری طبقات مزبور در جهت بهبود توزیع درآمد و تثبیت درآمد بین نیازمندان و عدم تمرکز ثروت بین ثروتمندان، پیشنهادات سیاستی به نظام بانکی کشور در سه مرحله به شرح ذیل بیان می گردد:

اولا: با اجرائ سیاست‌های تشویقی مناسب و بیان آثار معنوی و پاداش اخروی این عمل حسنه، انگیزه ی افراد را در سپرده گذاری این نوع از حساب ها بیش از گذشته افزایش داد.

ثانیا: با توجه به آثار رفاهی سـپرده های قرض الحسـنه و نقش مؤثر این نوع از حسـاب ها در بهبود توزیع درآمد میان اقشار نیازمند جامعه، با کاهش نرخ ذخایر قانونی سپرده‌های قرض‌الحسنه، سهم این نوع از تسهیلات را نسبت به سایر تسهیلات بانکی افزایش داد.

ثالثا: با کنترل و نظارت دقیق در واگذاری این نوع از تسـهیلات به اقشـار نیازمند، ضـمن تأمین هدفگذاری‌های تعیین شده تو سط قانونگذار، در جهت گ سترس سنت الهی قرض الح سنه و بهبود توزیع درآمد در جامعه گام برداشت.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

منابع و مآخذ

ابراهیمی سالاری، تقی(۱۳۸۷)، رویکرد مقایسه‌ای ارتباط رشد و توزیع درآمد از دیدگاه اسلام، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد - دانشکده علوم اداری و اقتصادی، http://www.civilica.com/Paper-IEDC01-IEDC01_013.html

ابونوری، اسماعیل و قاسمی تازه آبادی ، افسانه (۱۳۸۶)، «ارزیابی اثر ارزش افزوده قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد (با استفاده از داده های پانل بین استانی)»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال هفتم ، شماره ۲۸.

ابونوری، اسمعیل؛ خوشکار، آرش و داودی، پدارم(۱۳۸۷)، شاخصهای اقتصادی و توزیع درآمد در میان کشورهای اسلامی، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد دانشکده علوم اداری و اقتصادی.

احمد، عثمان؛ ترجمه علی تک روستا(۱۳۹۰)؛ بانکداری اسلامی در عمل؛ تهران، دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی.

احمدِی، علی محمد، غفاری، حسن محمد، وفایِی یگانه، رضا (۱۳۸۷)، «بررسی تأثیر قرض‌الحسنه بر توزیع درآمد»، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، مشهد، دانشگاه فردوسی.

بختیاری، صادق، میسمی، حسین، و سلیمانی، محمد (۱۳۹۱)، «نابرابری درآمدی ازدیدگاه اسلام و تأثیر آن بر رشد اقتصادی ایران»، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اقتصادی، س ۵، ش۱، صص۸۳-۱۰۱.

تابلی، حمید، کوچک زاده، اسماء(۱۳۹۲) «بررسی عوامل مؤثر بر توزیع درآمد در کشورهای اسلامی منتخب عضو سازمان کنفرانس اسلامی»، دوفصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، سال ششم، پیاپی ۱۱، صص۹۱-۱۰۶.

تابلی، حمید؛ کوچک زاده، اسما(۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر توزیع درآمد در کشورهای اسلامی منتخب عضو سازمان کنفرانس اسلامی، دوفصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات اقتصاد اسلامی، دوره ۶، شماره ۱۱، زمستان ۱۳۹۲، صفحه ۹۱-۱۰۶.

تودارو، مایکل؛ غلامعلی فرجادی(۱۳۸۴)توسعه اقتصادی در جهان سوم ، تهران، کوهسار، چاپ سیزدهم ص۱۴۵ـ۱۴۲.

جعفری صمیمی، احمد(۱۳۸۴)، اقتصاد بخش عمومی (۱)، تهران، سمت، چاپ هفتم، ص۱۲۳-۱۲۴.

جندقی میبدی، فرشته(۱۳۸۷)، «رابطه عقود اسلامی در سیستم بانکی با کاهش فقر»، همایش اقتصاد اسلامی و توسعه، مشهد، دانشگاه فردوسی.

حکیمی، محمدرضا (۱۳۷۴). «الحیاه»، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ پنجم، جلد۶، ص۳۴۶.

رهبر، فرهاد و پور رستمی، ناهید(۱۳۹۱)، معیارهای دخالت دولت در اقتصاد، انتشارات دانشگاه تهران،

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

تهران، چاپ اول.
صدر، سید محمدباقر، اقتصاد ما، محمدکاظم موسوی،(تهران:انتشارات اسلامی)، ج۱، ص۴۲۶- ۴۲۴.
طریحی، فخرالدین(۱۴۱۶ق)، مجمع البحرین، چ سوم، تهران، کتاب فروشی مرتضوی.
طیبی، سیدکمیل؛ عباسلو، یاسرو بیاری، لیلی (۱۳۸۷)، عوامل تعیین کننده نابرابری اقتصادی در کشور های منتخب ا سلامی با تأکید بر نقش اقت صاد ا سلامی، همایش اقت صاد ا سلامی و تو سعه، م شهد، دانشگاه فردوسی مشهد.
عرب مازار، عباس و کیقبادی، ســـعید (۱۳۸۵)، «جایگاه قرض‌الحســـنه در نظام بانکداری ایران»، مجله اقتصاد اسلامی، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی شماره ۱۶.
فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰ق)، کتاب العین، چ دوم، قم، هجرت.
کفائی، سیدمحمدعلی، نصیری،حسین(۱۳۸۸)،«معرفی و برآورد دو شاخص جدید نابرابری توزیع درآمد برای ایران :جینی تک پارامتری و آتکینســون -جینی»، فصــلنامه پژوهش‌های اقتصــادی،ص ۱۳۸-۱۰۵.
کمیجانی ،اکبر و محمدزاده ، فریدون (۱۳۹۳)،« تأثیر تورم بر توزیع درآمد و عملکرد ســیاســت‌های جبرانی»، فصلنامه پژوهشها و سیاستهای اقتصادی، سال بیست و دوم، شماره ۶۹، صفحات ۲۴-۵.
گزارش دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس(۱۳۹۲) ، ۵۰ «در صد وام های قرض الحسنه کجا میرود؟»، اقتصاد آسیا، شماره۵۱۸،ص ۳۵
محقق نیا،محمد جواد(۱۳۸۹) «بررســی جایگاه قرض‌الحســنه در نظام بانکی جمهوری اســلامی ایران» معرفت اقتصادی،سال اول، شماره اول، بهار، ص ۱۴۱ـ۱۶۲.
مشکینی، علی (بی تا)، مصطلحات الفقه، بی جا، بی نت
مهدوی عادلی،محمد حســین و رنجبرکی،علی(۱۳۸۴)، «بررســی رابطه بلند مدت بین رشــد اقتصــادی و توزیع درآمد در ایران»، نشریه پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۱۸.
مهرگان ، نادر، الهه، محسنی،(۱۳۸۶). «تورم و نابرابری درآمد در اقتصاد ایران »،تهران ،پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس(همایش دولت و عدالت اقتصادی).
مهرگان، نادر، مو سایی، میثم، کیهانی حکم ، ر ضا (۱۳۸۷) ، «ر شد اقت صادی و توزیع درآمد در ایران»، فصلنامهٔ علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸.
موســوی خمینی، ســید روح الله (۱۴۰۶ ق)، تحریر الوســیله، چ۲، قم، جامعه مدرســین حوزه علمیه قم، (۱۴۲۲ق، استفتائات چ ۵، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
مو سویان، سید عباس، ورمزیاری، بهروز(۱۳۹۱)، «برر سی تأثیر بانکداری بدون ربا بر ر شد اقت صادی در ایران»، فصلنامه اقتصاد اسلامی، سال ۱۲، شماره ۴۸.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

نوفرستی، محمد(۱۳۷۸)، «ریشه واحد و هم جمعی در اقتصادسنجی»؛ چ ۱، تهران :مؤسسه خدمات فرهنگی رسا.

نیلی، مسعود و فرح بخش، علی(۱۳۷۷)، «ارتباط رشد اقتصادی و توزیع درآمد»، مجله برنامه و بودجه، شماره ۳۴-۳۵.

هادوی نیا، علی اصغر (۱۳۷۶)، درآمدی بر جایگاه قرض‌الحسنه در اسلام و اثرات اقتصادی آن، رساله کارشناسی ارشد به راهنمایی اکبر کمیجانی، قم :دانشگاه مفید.

هایامی، یوجیر؛ غلامرضا آزاد(۱۳۸۰) ، اقتصاد توسعه از فقر تا ثروت ملل، تهران، نی، چاپ اول، ص۲۱۶ـ۲۱۴.

Abduh, Muhamad & Azmi Omar, Mohd;(2012) "Islamic banking and economic growth: the Indonesian experience"; International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management,Vol. 5

Ahlwalia, M.S.(۱۹۷۶). Inequality, Poverty, and Development, journal of Development Economics 3.

Anand, S. and S.M.R.Kanbur. (1993). Inequality Development: Acritique, Journal of BleJer,Mario. I.and Isabel Guerrero (1988). The Impact of Macro Economic Policies on Income Distribution: An Emprical study, IMF Working Paper, July, No. 51.

Campano, F. and D. Salvatore. (1998). Economic Development, Income Distribution and the Kuxnets Hypothesis, Journal of Policy Mokeline, Vol. 10, June.

Chu,K.,H.Davoodi and S. Gupta(2000), Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries, IMF Working Paper, No.00/62, Washington, International Monetary Fund.Development Economics.

Furqani, H. & Mulyany, R;(2009) "Islamic banking and economic growth: empirical evidence from Malaysia"; Journal of Economic Cooperation and Development,Vol.30

Iceland, J., L. Kenworthy and M. Scopilliti (2005), Macroeconomic Performance and Poverty in the 1980s and 1990s: A State-Level Analysis, IRP Discussion Papers and Reprints, Also See: www.u.arizona.edu.

Kuznets, S. (1995). Econimic Growth and Income Ineguality, American Ecanomic Review 45.

Olalla, L. F. and F. Vella (2005), Macroeconomic Activity and the Distribution of Income in Spain, Working Paper, European University Institute, No.45

Papanek, G.and O.Kyn (1986). The Effect on Income Distribution of Development, The Growth Rate and Economic Strategy, Jornal of Development Economics 23.

Pesaran, M. H. & Y. Shin;(1999)An Autoregressive Distributed Lag Modelling

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

Approach to Cointegration Analysis; In: M. Hashem Pesaran and Yongcheol Shin, Editors, Econometrics and Economic Theory in the 20th Century: The Ragnar Frisch Centennial Symposium.

Pesaran, M. H., & Pesaran, B. (1997) Working With Microfit 4.0: Interactive Econometric Analysis, Oxford, Oxford University press.

Pesaran, M.H. (1995). "An Autoregressive distributed lag modeling approach

Ram, R. (1988). Economic Development and Income Inequality: Further Evidence on the U Curve Hypothesis, World Development, Vol. 16, No. 11.

Rutherford,Donald(2007); Economics, USA & Canada, Routledge, First published, Page1 to cointegration analysis", DAE press.

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]

[Downloaded from mieaoi.ir on 2026-11-28]